

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВИДАЧУ ВИКОНАВЧОГО ЛИСТА НА ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ, УХВАЛЕНОГО В ЦИВІЛЬНОМУ СПОРІ

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE PROCEEDINGS OF THE WRIT OF EXECUTION TO ENFORCE THE ARBITRATION AWARDS, ADOPTED IN THE CIVIL CASES

Гаврік Р.О.,

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*

Здійснено дослідження проблем, що виникають під час розгляду справ про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду згідно із цивільним процесуальним законодавством України. Також досліджено законодавство інших країн, яке визначає підстави відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду. Висловлено низку пропозицій щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства.

Ключові слова: виконавчий лист, третейський суд, рішення третейського суду, примусове виконання рішення третейського суду, оскарження рішення третейського суду.

Осуществлено исследование проблем, возникающих при рассмотрении дел о выдаче исполнительного документа на принудительное исполнение решения третейского суда согласно гражданскому процессуальному законодательству Украины. Также исследовано законодательство других стран, которое определяет основания отказа в выдаче исполнительного документа на принудительное исполнение решения третейского суда. Высказан ряд предложений по совершенствованию гражданского процессуального законодательства.

Ключевые слова: исполнительный лист, третейский суд, решение третейского суда, принудительное исполнение решения третейского суда, обжалование решения третейского суда.

The research of the problems that arise during proceedings on issuing writ of execution to enforce the arbitration awards under the civil procedural law of Ukraine is in this scientific article. Also, there was researched law of other countries, defining the basis for refusal to issue writ of execution to enforce the arbitration awards. Made suggestions for improving the civil procedural law

Key words: writ of execution, arbitrage, arbitration awards, enforcement of the arbitration award, appeal of the arbitration award.

Постановка проблеми. З набранням чинності Законом України «Про третейські суди» на законодавчому рівні було закріплено альтернативу у виборі фізичними та юридичними особами способу вирішення спору, а саме можливість звернутися до державного чи третейського суду.

Цей закон визначає третейський суд як недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому чинним законодавством, для вирішення спорів, що виникають із цивільних правовідносин.

Актуальною проблемою, яка виникла з появою третейського судочинства, є примусове виконання рішень третейських судів, ухвалених у результаті вирішення цивільних спорів, оскільки саме по собі рішення третейського суду не є виконавчим документом та підлягає підтвердженню компетентним судом, яким, згідно із Законом України «Про третейські суди», виступає місцевий загальний суд, шляхом провадження в справі щодо видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

Аналіз практики місцевих судів щодо розгляду справ про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішень третейських судів дозволяє зробити висновок про необхідність дослідження низки проблем, які виникають під час зазначеної процедури, а також уже в процесі виконавчого провадження, відкритого за виконавчим листом, виданим для примусового виконання рішення третейського суду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми рішення третейського суду, ухваленого в цивільній справі, в Україні й Росії було присвячено низку наукових публікацій, науково-практичних коментарів, дисертацій і монографій таких учених, як Ю.В. Білоусов, Л.А. Музика, В.В. Масюк, М.О. Рожкова, С.О. Курочкин, Ю.Д. Притика, Ю.О. Сковрцов, В.П. Самохвалов, С.О. Юлдашев та інші. Дослідження зазначених авторів спрямовувалися насамперед на вдосконалення механізму правового регулюван-

ня вирішення цивільно-правових спорів у третейських судах, у тому числі його примусового виконання. Водночас не всі питання, пов'язані з вирішенням цивільних спорів у третейському суді, вивчено. Так, проблемні моменти в процедурі видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду в теорії цивільного процесу України майже не досліджувалися.

Метою статті є вивчення проблемних моментів у процедурі видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, формулювання пропозицій щодо внесення змін до Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України та Закону України «Про третейські суди».

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 45 Закону України «Про третейські суди» після вивчення всіх обставин справи третейським суддею, який одноособово розглядав справу, або більшістю голосів третейських суддів, які входять до складу третейського суду, приймається рішення третейського суду, яке оголошується в засіданні третейського суду.

Таке рішення, відповідно до ст. 55 Закону України «Про третейські суди», виконується зобов'язаною стороною добровільно, у порядку й строки, встановлені в рішенні. Якщо в ньому строк виконання не встановлено, рішення підлягає негайному виконанню.

Як свідчить практика діяльності третейських судів зарубіжних країн, майже 90% рішень третейських судів виконуються добровільно та в належні строки. На думку Ю.Д. Притики, такі наслідки постають із природи третейського розгляду, адже вихідною засадою третейського розгляду є добровільність утворення третейських судів, що базується на спільному, добровільному волевиявленні сторін, яке оформлюється в третейській угоді [1].

Водночас визнання презумпції добровільності виконання рішення третейського суду не означає, що визнається право сторін ігнорувати наслідки, які постають з ухваленого третейським судом рішення.

З огляду на те, що можливим є невиконання стороною третейського розгляду свого обов'язку виконати приписи, встановлені в рішенні третейського суду, законодавство країн, у яких діють третейські суди, передбачає такий інститут захисту прав уповноваженої особи в правовідносинах, що були предметом розгляду й вирішення в третейському суді, як примусове виконання. Стаття 57 Закону України «Про третейські суди» визначає, що рішення третейського суду, яке не виконано добровільно, підлягає примусовому виконанню в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження».

Аналіз законодавства різних країн свідчить, що для того, щоб рішення третейського суду було виконано в примусовому порядку, воно має пройти певну процедуру отримання дозволу на виконання: екзекватування (ЦПК Франції), оголошення рішення третейського суду таким, що підлягає примусовому виконанню (ЦПК Німеччини), видачу судом виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду (ЦПК України). Під час цієї процедури відбувається судовий контроль за арбітражем у частині перевірки дотримання третейським судом меж компетенції на вирішення конкретного спору [1].

Процедура видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду регулюється ст. ст. 389-7–389-11 ЦПК України [2] та ст. 56 Закону України «Про третейські суди» [3]. Вона передбачає як юридичний факт, що спричиняє відкриття провадження у відповідній справі, заяву особи, на користь якої прийнято рішення третейського суду, що має бути подана до суду за місцем проведення третейського розгляду протягом трьох років із дня прийняття рішення третейським судом.

Провадження в справі щодо видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду не передбачає повторне вирішення вже вирішеної в третейському суді справи, проте вже державним судом. Суд лише встановлює наявність або відсутність підстав для відмови у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

Як свідчить аналіз ст. 389-10 Закону України «Про третейські суди», цими підставами є такі: відсутність чинного рішення третейського суду (п. 1 ст. 389-10 ЦПК України), порушення встановлених правил звернення до суду із цією метою (п. п. 2, 3, 8 ст. 389-10 ЦПК України), відсутність підстав у третейського суду ухвалювати рішення щодо цього спору (п. п. 4–7, 9 ст. 389-10 ЦПК України). Перевіряти на обґрунтованість рішення третейського суду місцевий суд не має права, він здійснює лише перевірку, подібну до тієї, що здійснюється під час провадження, відкритого за касаційною скаргою, щодо рішень місцевих та апеляційних судів. У цьому випадку суд перевіряє лише наявність або відсутність порушення норм процесуального права (такими нормами виступатимуть Закон України «Про третейські суди» та регламент відповідного третейського суду).

Законодавство інших країн передбачає різний перелік підстав для відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду.

Так, відповідно до ст. 46 Федерального закону Російської Федерації «Про третейські суди в Російській Федерації» 2002 р. підстави для відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду є такими: недійсність третейської угоди; рішення третейського суду прийнято в спорі, що не передбачається третейською угодою, не підпадає під її умови або містить постанови з питань, які виходять за межі третейської угоди; склад третейського суду або третейський розгляд не відповідали встановленим законом вимогам; сторону, проти якої було прийнято рішення третейського суду, не було належним чином повідомлено про обрання (призначення) третейських суддів або про час і місце засідання третейського суду, або ж вона з інших причин не могла на-

дати третейському суду свої пояснення; спір не може бути предметом такого розгляду відповідно до федерального закону; рішення третейського суду порушує основоположні принципи російського права. Крім цього, якщо рішення третейського суду містить постанови з питань, що виходять за межі третейської угоди, у тій частині питань, які все ж передбачалися третейською угодою, приймається рішення про видачу виконавчого документа [4].

Стаття 241-3 ЦПК Республіки Казахстан 1999 р., крім подібних підстав для відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, містить також такі: одна зі сторін під час укладення третейської угоди є недієздатною або обмежено дієздатною; існує рішення суду чи третейського суду за тотожним позовом або відповідна ухвала про припинення провадження в справі; рішення третейського суду суперечить публічному порядку Республіки Казахстан [5].

Стаття 486 ЦПК Республіки Молдова 2003 р. додатково передбачає як підставу для відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду порушення рішенням третейського суду основ моралі [6].

Відповідно до ст. 1484 ЦПК Франції 2004 р. підстави для відмови в примусовому виконанні арбітражного рішення є такими: якщо арбітр ухвалив рішення за відсутності угоди про арбітраж або така угода є недійсною чи такою, що втратила силу; якщо склад арбітражного суду було сформовано з порушенням закону; якщо арбітр ухвалив рішення всупереч умовам доручення; якщо не було дотримано принципу змагальності сторін; якщо арбітр порушив імперативну норму; не вказано всі необхідні реквізити рішення, передбачені в ст. ст. 1471, 1472 та 1474 ЦПК Франції [7, с. 360–363].

Закон про арбітраж Королівства Швеція 1999 р. в ст. 34 передбачає можливість відмови від примусового виконання рішення третейського суду та його скасування, якщо його було проголошено з порушенням строків, передбачених для цього, якщо арбітра було обрано з порушенням угоди сторін чи закону, а також якщо рішення, прийняте арбітражем, не відповідає вимогам щодо його письмового оформлення та підписання [8].

Згідно зі ст. 751 ЦПК Естонської Республіки 2005 р., крім уже згаданих підстав для відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, передбачається також невідповідність рішення третейського суду звичаям [9, с. 1495].

Таким чином, основними підставами для відмови у виконанні рішення третейського суду, згідно із законодавством зарубіжних країн, також визнаються відсутність у третейського суду права ухвалювати подібне рішення (з огляду на недійсність або нечинність третейської угоди, вихід за її межі чи суперечність рішення вимогам закону), неправоздатність складу третейського суду або недотримання вимог щодо форми рішення третейського суду. У будь-якому випадку відповідний державний суд, приймаючи рішення щодо примусового виконання рішення третейського суду, не здійснює повторний розгляд справи, уже вирішеної третейським судом, по суті.

Спільним для законодавства всіх країн, у тому числі й України, є обов'язковість підтвердження рішення третейського суду компетентним судом для можливості його примусового виконання (за окремими винятками, наприклад, ст. 753 ЦПК Естонської Республіки допускає примусове виконання рішення постійно діючого третейського суду без процедури підтвердження його компетентним судом [9, с. 1496]).

Водночас українське цивільне процесуальне законодавство містить дві додаткові підстави для відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду: ненадання постійно діючим третейським судом на вимогу суду відповідної справи

та вирішення третейським судом питання про права й обов'язки осіб, які не брали участі в справі. Такі підстави не передбачаються законодавством проаналізованих нами країн, тому виникає питання про їх обґрунтованість з огляду на те, чи є наслідком існування зазначених підстав саме відмова у видачі виконавчого документа.

Відповідно до ст. 56 Закону України «Про третейські суди» під час розгляду заяви про видачу виконавчого документа компетентний суд повинен витребувати справу з постійно діючого третейського суду, у якому зберігається справа, що має направлятися до компетентного суду протягом п'яти днів із дня надходження вимоги. Відсутність такого обов'язку щодо справи, за якою було ухвалено рішення третейським судом для вирішення конкретного спору, пояснюється тим, що згідно зі ст. 54 Закону України «Про третейські суди» такі справи зберігаються в компетентному суді.

Водночас застосовувати інститут відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду недоцільно, оскільки з огляду на не завжди якісну роботу підприємств пошти та зв'язку, порушення строків прийняття вихідної кореспонденції канцелярією суду справа може надійти до суду з певним запізненням (незначним). Хоча ч. 2 ст. 389-9 ЦПК України та ч. 2 ст. 56 Закону України «Про третейські суди» передбачають більш тривалий строк для розгляду справи про видачу виконавчого документа (а саме місяць), проте він починає відраховуватися з моменту подання заяви, а не справи з третейського суду. При цьому такий строк є максимальним, тобто суд уже на шостий день після подання вимоги до третейського суду про направлення відповідної справи має право розглянути подану заяву про видачу виконавчого документа та відмовити у видачі виконавчого документа у зв'язку з тим, що відповідна справа з третейського суду ще не надійшла. За таких умов «заручником» стає особа, яка прагне отримати присуджене на її користь за рішенням третейського суду.

Для недопущення зазначеної ситуації пропонується застосувати спосіб, що застосовується під час апеляційного оскарження судових рішень, коли також здійснюється передача судової справи (з місцевого до апеляційного суду). У разі непередачі такої справи у визначені строки суд, відповідно до ст. 297 ЦПК України, не відмовляє в задоволенні апеляційної скарги, а просто не відкриває апеляційне провадження.

У зв'язку з цим пропонується внести зміни до ЦПК України та Закону України «Про третейські суди», зокрема, виключити п. 8 ч. 6 ст. 389-10 ЦПК України та п. 8 ч. 1 ст. 56 Закону України «Про третейські суди». Крім цього, необхідно внести зміни до ЦПК України, доповнивши ч. 1 ст. 389-9 ЦПК України другим реченням такого змісту: «У випадку, коли подається заява про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення постійно діючого третейського суду, така заява розглядається суддею одноособово протягом п'ятнадцяти днів із дня надходження її та відповідної справи, що витребується, до суду в судовому засіданні з викликом сторін». У зв'язку з цим варто

вважати друге речення ч. 1 ст. 389-9 ЦПК України третім реченням, а також виключити третє речення ч. 2 ст. 389-9 ЦПК України. Крім того, необхідно внести відповідні зміни до ч. ч. 1, 2 та 6 ст. 56 Закону України «Про третейські суди».

Інша підстава відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, яка потребує аналізу, – це вирішення третейським судом питання про права й обов'язки осіб, які не брали участі в справі.

У такому випадку відмова суду у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду є логічною, оскільки це фактично свідчить про незаконність рішення, порушення процедури вирішення спору третейським судом, що може стати підставою також для скасування самого рішення третейського суду.

Водночас було б доцільно надати суду право скасовувати рішення третейського суду в разі, якщо підстава, з якої було відмовлено у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, передбачається в ст. 389-5 ЦПК України та в ст. 51 Закону України «Про третейські суди» як підстава скасування рішення третейського суду. Це дозволило б не допускати повторних звернень до суду із заявами про видачу виконавчих документів на виконання завідомо незаконних (для заявників) рішень третейського суду.

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ст. 389-10 ЦПК України ч. 2 такого змісту: «За наявності однієї з підстав для відмови у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, передбачених ч. ч. 2, 4, 5, 6, 9 ст. 389-10 ЦПК України, суд під час вирішення питання про відмову у видачі виконавчого листа за відповідною заявою від сторони або особи, яка не брала участі в справі, проте питання про її права й обов'язки було вирішено третейським судом, вирішує питання про скасування рішення третейського суду». Крім цього, необхідно внести відповідні зміни до ст. 56 Закону України «Про третейські суди».

Висновки. Таким чином, законодавство України про третейські суди в цілому передбачає такі ж підстави для відмови у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, як і законодавство про третейські суди інших країн, у тому числі країн Європейського Союзу та Співдружності Незалежних Держав.

Необхідно, щоб призначення засідання за заявою про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення постійно діючого третейського суду відбувалося не раніше отримання компетентним судом відповідної справи з третейського суду. При цьому порушення строків надання такої справи третейським судом не повинне мати наслідком відмову у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

Варто надати суду право скасовувати рішення третейського суду у випадках, коли підстава, з якої було відмовлено у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, передбачається як підстава скасування рішення третейського суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Притика Ю.Д. Проблеми виконання рішень третейського суду / Ю.Д. Притика // Юридична газета. – 2005. – № 7(43). – С. 14–22.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–42. – Ст. 492.
3. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 412.
4. О третейских судах в Российской Федерации : Федеральный закон Российской Федерации от 24.07.2002 г. № 102-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://base.garant.ru/12127543>.
5. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13.07.1999 г. № 411-1 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.07.2013 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013921.
6. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова : принят Парламентом Республики Молдова 16.08.2003 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forum.yurclub.ru/index.php?download=209>.
7. Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции / пер. с фр. В.В. Захватаева ; отв. ред. А.С. Довгерт. – К. : Истина, 2004. – 541 с.
8. Кудряшова С.М. Новый Закон об арбитраже в Швеции / С.М. Кудряшова // Третейский суд. – 2000. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arbitrage.spb.ru/jts/2000/3/art01.html>.
9. Гражданский процессуальный кодекс Эстонии // Правовые акты Эстонии. – 2005. – № 18. – С. 1223–1498.